जम्बीराद्भिर्दिनं घृष्टं त्रिंशद्दंशं विषं क्षिपेत् ।
अस्य माषद्वयं खादेन्माहिषीघृतसंयुतम् ॥
मध्वाज्यैर्वाकुचीवीजैः कर्षं लिह्यात्ततः परम् ।
तालकेश्वरनामायं सर्व्वकुष्ठहरो रसः ॥”
अर्कों मारितं ताम्रम् । इति द्वितीयतालकेश्वरो रसः ॥ * ॥

“रसो बलिस्ताम्रमयः पुरोऽग्निः
शिलाजतु स्याद्विषतिन्दुकञ्च ।
वरा च तुल्यं गगनं करञ्ज-
बीजं पृथग्भागचतुष्टयञ्च ॥
संमर्द्य सर्व्वं मधुना घृतेन
घृतस्य पात्रे निहितं प्रयत्नात् ।
कर्षं भजेत् प्रत्यहमस्य पथ्यं
शाल्योदनं दुग्धमधुत्रयञ्च ॥
विशीर्णकर्णाङ्गुलिनासिकोऽपि
भवेदनेन स्मरतुल्यमूर्त्तिः ।
हारापरिव्याग इह प्रदिष्टो
तिलौदनं तत्र निबद्धमूत्रे ॥”

ताम्रमयञ्च मारितम् । पुरो गुग्गुलुः । अग्नि-चित्रकम् । विषतिन्दुकः कुचिला । वरा त्रिफला । रसादि त्रिफलान्तं सर्व्वं तुल्यम् । गगनमभ्रकम् । करञ्जबीजञ्च पृथक् चतुर्गुणं दद्यात् । तत्र कुष्ठे बद्धमूत्रे सति तिलौदनमेव पथ्यम् । इति गलत्कुष्ठाधिकारः । इति भाव-प्रकाशः ॥ * ॥ अथ सर्व्वव्याधिहरकवचम् ।

हरिरुवाच ।

“सर्व्वव्याधिहरं वक्ष्ये वैष्णवं कवचं शिवम् ।
येन रक्षा कृता शम्भोः श्वेतं रक्षयतः पुरा ॥
प्रणम्य देवमीशानमजं नित्यमनामयम् ।
देवं सर्व्वेश्वरं विष्णुं सर्व्वव्यापिनमव्ययम् ॥
बध्नाम्यहं प्रतिसरं नमस्कृत्य जनार्द्दनम् ।
अमोघाप्रतिमं सर्व्वं सर्व्वदुःखनिवारणम् ॥
विष्णुर्मामग्रतः पातु कृष्णो रक्षतु पृष्ठतः ।
हरिर्मे रक्षतु शिरो हृदयञ्च जनार्द्दनः ॥
मनो मम हृषीकेशो जिह्वां रक्षतु केशवः ।
पातु नेत्रे वासुदेवः श्रोत्रे सङ्कर्षणोऽवतु ॥
प्रद्युम्नः पातु मे घ्राणमनिरुद्धश्च चर्म्मकम् ।
वनमाली गलस्यान्तं श्रीवत्सो रक्षतादधः ॥
पार्श्वं रक्षतु मे चक्रं वामं दैत्यनिवारकः ।
दक्षिणन्तु गदा देवी सर्व्वासुरनिवारिणी ॥
उदरं मुषलं पातु पृष्ठं मे पातु लाङ्गलम् ।
ऊरू रक्षतु मे शार्ङ्गं जङ्घे रक्षतु नन्दकः ॥
पार्ष्णी रक्षतु शङ्खश्च पद्मं मे चरणावुभौ ।
सर्व्वकार्य्यार्थसिद्ध्यर्थं पातु मां गरुडः सदा ॥
वराहो रक्षतु जले विषमेषु च वामनः ।
अटव्यां नरसिंहश्च सर्व्वतः पातु केशवः ॥
हिरण्यगर्भो भगवान् हिरण्यं मे प्रयच्छतु ।
सांख्याचार्य्यस्तु कपिलो धातुसाम्यं करोतु मे ॥
श्वेतद्वीपनिवासी च श्वेतद्वीपं नयत्वज: ।
सर्व्वान् शत्रून् सूदयतु मधुकैटभसूदनः ॥
विष्णुः सदा विकिरतु किल्बिषं मम विग्रहात् ।
हंसो मत्स्यस्तथा कूर्म्मः पातु मां सर्व्वतो दिशम् ॥
त्रिविक्रमस्तु मे देवः सर्व्वान् पापान् निकृन्ततु ।
नरनारायणौ देवौ बुद्धिं पालयतां मम ।
शेषो मे निर्म्मलं ज्ञानं करोत्वज्ञाननाशनम् ।
बडवामुखो नाशयतु कल्मषं यत् कृतं मया ॥
पद्भ्यां ददातु परमो सुखं मूर्द्ध्ना मम प्रभुः ।
दत्तात्रेयः कलयतु सपुत्त्रपशुबान्धवम् ॥
सर्व्वानरीन्नाशयतु रामः परशुना मम ।
रक्षोघ्नस्तु दाशरथिः पातु नित्यं महाभुजः ॥
शत्रून् मे समरे हन्याद्रामो यादवनन्दनः ।
प्रलम्बकेशिचाणूरपूतनाकंसनाशनः ॥
कृष्णस्य यो बालभावः स मे कामान् प्रयच्छतु ।
अन्धकारं तमो घोरं पुरुषं कृष्णपिङ्गलम् ॥
पश्यामि भयसन्त्रस्तः पाशहस्तमिवान्तकम् ।
ततोऽहं पुण्डरीकाक्षमच्युतं शरणं गतः ॥
धन्योऽहं निर्भयो नित्यं यस्य मे भगवान् हरिः ।
स्मृत्वा नारायणं देवं सर्व्वोपद्रवनाशनम् ॥
वैष्णवं कवचं बद्धा विचरामि महीतले ।
अप्रधृष्योऽस्मि भूतानां सर्व्वदेवमयो ह्यहम् ॥
स्मरणाद्देवदेवस्य विष्णोरमिततेजसः ।
सिद्धिर्भवतु मे नित्यं यथामन्त्रमुदाहृतम् ॥
यो मां पश्यति चक्षुर्भ्यां यञ्च पश्यामि चक्षुषा ।
सर्व्वेषां पापदुष्टानां विष्णुर्बध्नाति चक्षुषा ॥
वासुदेवस्य यच्चक्रं तस्य चक्रस्य ये त्वराः ।
ते छिन्दन्तु च पापं मे मम हिंसन्तु हिंसकान् ॥
राक्षसेषु पिशाचेषु कान्तारेष्वटवीषु च ।
विवादे राजमार्गेषु द्यूतेषु कलहेषु च ॥
नदीसन्तारणे घाते संप्राप्ते प्राणसंशये ।
अग्निचौरनिपाते च सर्व्वग्रहनिवारणे ॥
विद्युत्सर्पविषोद्वेगे रोगे च विघ्नसङ्कटे ।
जप्यमेतज्जपेन्नित्यं शरीरे भयमागते ॥
अयं भगवतो मन्त्रो मन्त्राणां परमो महान् ।
विख्यातं कवचं गुह्यं सर्व्वपापप्रणाशनम् ॥
स्वमायाकृतिनिर्म्माणकल्पान्तगहनो महत् ।
अनाद्यन्त जगद्वीज पद्मनाभ नमोऽस्तु ते ॥
ॐ कालाय स्वाहा । ॐ कालपुरुषाय स्वाहा ।
ॐ कृष्णाय स्वाहा । ॐ कृष्णपुरुषाय स्वाहा ।
ॐ चण्डाय स्वाहा । ॐ चण्डपुरुषाय स्वाहा ।
ॐ प्रचण्डाय स्वाहा । ॐ प्रचण्डपुरुषाय स्वाहा । ॐ सर्व्वाय स्वाहा । ॐ सर्व्वपुरुषाय स्वाहा । ॐ नमो भुवनेशाय त्रिलोकधात्रे इरिटि मिरिटि स्वाहा । ॐ नमो अग्ने चाभये ये ये सत्त्वा या पापचरा वैषा दैत्यदानव-यक्षराक्षसभूतपिशाचकूष्माण्डापस्मारकोच्छा-दनज्वराणामैकाहिकद्वितीयतृतीयचातुर्थकमौ-हूर्त्तिकदिनज्वररात्रिज्वरसन्ध्याज्वरसर्व्वज्वरा-दीनां लूताकीटकण्टपूतनाभुजङ्गस्थावरजङ्गम-विषादीनामिदं शरीरं ममापथ्यं भवतु फुमुरुस्फुटप्रकटोत्कटविकटदंष्ट्रपूर्व्वतो रक्ष । ॐ हैहै हैहै दिनकर सहस्रकाल समावृतो जय पश्चिमतो रक्ष । ॐ निवि निवि प्रदीप्त-ज्वलनज्वालाकारा महाकपिल उत्तरतो रक्ष । ॐ मिलि भिलि विलि विलि गारुडि गौरि गान्धारि विषमोह विषविषमाणं मोहयतु स्वाहा । दक्षिणतो रक्ष मां अमुकस्य सर्व्व-भूतभयोपद्रवेभ्यो रक्ष रक्ष जय जय विजयते न हीयते विप्रश्रुतोऽहं कृतवाग्रते । भयरुद्रय भयतोऽभयोऽभयं दिशतु ममास्तात् सादनमच्युतः । तदुदरमखिलं विशन्तु लोका युगपरिवर्त्तसहस्रं जयास्तमनमिव प्रविशन्ति कलयन्तो ।
वासुदेवः सङ्कर्षणः प्रद्युम्नश्चानिरुद्धकः ।
सर्व्वज्वरान्मम घ्नन्तु विष्णुर्नारायणो हरिः ॥”
इत्यादिमहापुराणे गारुडे सर्व्वव्याधिहरविष्णु-कवचं नाम २०० अध्यायः ॥

व्याधिघातः, पुं, (व्याधिर्घातो यस्मात् ।) आर-ग्वधवृक्षः । इत्यमरः ॥

व्याधितः, त्रि, (व्याधिः संजातोऽस्येति । तारका-दित्वादितच् ।) व्याधियुक्तः । तत्पर्य्यायः । आमयावी २ विकृतः ३ अपटुः ४ आतुरः ५ अभ्यमितः ६ अभ्यान्तः ७ । इत्यमरः । रोगी ८ । इति जटाधरः । (यथा, हितोपदेशे ।
“दरिद्रान् भर कौन्तेय मा प्रयच्छेश्वरे धनम् ।
व्याधितस्यौषधं पथ्यं नीरुजस्य किमौषधैः ॥”)

व्याधिहन्ता, [ऋ] पुं, (व्याधेर्हन्ता ।) वाराही-कन्दः । इति राजनिर्घण्टः ॥ व्याधिघातके, त्रि ॥

व्याधुतः, त्रि, (वि + आ + धु + क्तः ।) कम्पितः । इति शब्दरत्नावली ॥

व्याधूतः, त्रि, (वि + आ + धू + क्तः ।) कम्पितः । इति शब्दरत्नावली । (यथा, गीतगोविन्दे । १ । १८ ।
“उन्मीलन्मधुगन्धलुब्धमधुपव्याधूतचूताङ्कुर-क्रीड़त्कोकिलकाकलीकलकलैरुद्गीर्णकर्ण-ज्वराः ॥”)

व्यानः, पुं, (व्यानिति सर्व्वशरीरं व्याप्नोतीति । वि + आ + अन + अच् ।) शरीरस्थपञ्चवाय्वन्तर्गत-सर्व्वशरीरगवायुः । इत्यमरः ॥ इमे प्राणादयः पञ्चवायवः शरीरे तिष्ठन्ति ते च नियत-स्थानस्थाः । यदाहुः ।
“हृदि प्राणो गुदेऽपानः समानो नाभिसंस्थितः ।
उदानः कण्ठदेशे च व्यानः सर्व्वशरीरगः ॥”
इति ॥
एवं तद्व्यापाराश्च यथा,—
“अन्नप्रवेशनं मूत्राद्युत्सर्गोऽन्नविपाचनम् ।
भाषणादि निमेषादि तद्व्यापाराः क्रमादमी ॥”
इति भरतः ॥
श्रीधरस्वामिमते तत्कर्म्म । व्यायनम् । आकु-ञ्चनप्रसारणादि । अन्यच्च ।
“व्यानो व्यानशयत्वस्रं सर्व्वव्याधिप्रकोपकः ।
महारजतसुप्रख्यो ह्यानोपादानकारणः ॥
स चाधिककर्योर्मध्ये कट्यां वै गुल्फयोरपि ।
शाखे गले स्फिगुद्देशे तिष्ठत्यच निरन्तरम् ।
खान्दयत्यधरं वक्त्रं गात्रनेत्रप्रकोपकः ॥”
इति शारदातिलकटीका ॥

व्यापकः, त्रि, (वि + आप् + ण्वुल् ।) विशेषेणा-प्नोति यः । तद्वन्निष्ठात्यन्ताभावाप्रतियोगी ।